

LOGICA LUI TITU MAIORESCU IN FOCUS

I

Titu Maiorescu, *Logica. Partea I: Logica elementară*, București, Editura Socec & Comp., 1876.

Dr. Zotu [**George Zotu**], „Titu Maiorescu: Logica, Partea I, Logica elementară”, în *Columna lui Traian*, anul VIII, tomul 2, nr. 6-7, iun.-iul. 1877, pp. 293–298. Recenzie preluată și de ziarele *Pressa* (anul X, no. 156, 4 aug. 1877, p. 3: „Logica de Titu Maiorescu, Partea I: Logica elementară”) și *Telegraful*. În vol. Alexandru Dobrescu, *Corsarii minții: Istoria ilustrată a plagiatului la români*, vol. I, Iași, Editura Emolis, 2007, pp. 276–280.

„Logica a fost obiectul prelegerilor d-lui Maiorescu în curs de zece ani la Universitatea din Iași.

D. Maiorescu, fiind ministru, a mai ținut și în București prelegeri asupra Logicei, nu însă cu același succes; aci, cel puțin d-sa n'a putut dobândi o ceată de admiratori. La noi, într'un centru mai sceptic, mulți și-au permis a bănuși, că cunoștințele filosofice ale d-lui Maiorescu sunt mai contestabile decât elocuența d-sale. Dar *verba volant*, și ne lipsia un text prin care să se poată verifica știința cea pusă la îndoială a profesorului.

Un asemenea text îl avem acum de'naintea ochilor. Publicarea lui este cea mai mare greșeală dintre toate ce le-a comis d. Maiorescu.”

Recenzentul arată perfectă „consunanță *ad litteram* între d. Maiorescu și Mill” din prima parte a lucrării după care susține că Maiorescu „urmează altor autori” și astfel Maiorescu se pune „în contradicție flagrantă cu Mill, iar prin urmare și cu d. Maiorescu cel din Introducere”, Logica d-sale dobândind „un caracter foarte nelogic”. Mai mult: „El ia de la alții, din diferite «Logice», fără a judeca dacă bucățile luate se și potrivesc între ele, fără a le pune într'o conexiune logică”.

[**Mihai Eminescu**], „[O recenziune a logicei d-lui Titu Maiorescu]”, în *Convorbiri literare*, anul XI, no. 5, 1 aug. 1877, pp. 199, 200. În vol.: (1) *Articole și traduceri*, vol. I, ed. îngrijită de Aurelia Rusu, introducere de Aurel Martin, București, Editura Minerva, 1974, pp. 535, 536; (2) *Opere*, vol. IX: *Publicistică 1870–1877*, st. introductiv de Al. Oprea, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980, p. 409.

În această notă (nesemnată) Eminescu scrie că „manualul [...] este cea mai bună scriere în această materie, care-au apărut vreodată în limba românească”.

Insinuările recenzentului Zotu le consideră „apucături neleale”.

M. Eminescu, „Observații critice”, în *Curierul de Iași*, anul X, nr. 87, 12 aug. 1877, p. 2. [Despre recenziunea d-lui dr. Zotu]. Reprodus în *Timpu*, anul II, nr. 206, 6 sept. 1877, p. 2; nr. 204, 7 sept., pp. 2, 3. În vol.: (1) *Diverse*, cu o prefață de I.L. Caragiale, Iași, Editura Librăriei Școalelor Frații Șaraga, [1895], pp. 60–69; (2) *Opere*

complete, cu o prefață și un studiu introductiv de A.C. Cuza, Iași, Editura Librăria Românească/ Institutul de Arte Grafice N.V. Ștefăniu & Co., 1914, pp. 398–402; (3) *Opere*, vol. IX, ed. cit., pp. 414–419; (4) Alexandru Dobrescu, *op. cit.*, pp. 281–287.

După o demontare punct cu punct a acuzațiilor D. dr. Zotu, autorul ajunge la o generalizare a cauzelor care le-au generat, și la o apreciere a celui acuzat:

„Dacă învățătura l-ar garanta pe cineva contra erorilor de judecată, atunci pe de-o parte n-ar mai fi dispute între oamenii învățați, iar pe de altă parte, dacă învățătura ar fi condiția judecății, oamenii neînvățați n-ar putea să judece deloc.

Dar în faptă stă altfel. Știință poate câștiga oricine voiește, judecată nu. Judecata e un dar prețios al naturii, care se găsește în porțiune mică la orice om, dar încăpătoare și clară numai la aristocrația spirituală, pe care natura au semănat-o cu multă zgârcenie pe fața pământului. Și această aristocrație e șicanată în republica literelor, ca și aristocrația numelui istoric în republica cetățenilor. În amândouă republicele mediocritatea (din invidie și din simțământul nimicniciei sale) va bănuși capetele pe care nu va putea sau nu va voi să le înțeleagă.

Și un asemenea cap cu judecată, vastă și limpede este într-adevăr autorul manualului de logică, din care cauză republica literelor române e pe cât se poate contra lui.

Insinuări, buiguiri confuze despre cosmopolitism, bănușii de neștiință, acușări de plagiat, toate acestea se aruncă asupra unui spirit care în fiecare șir e de transparența cristalului și nu lasă nimăruia îndoiieli asupra celora ce voia să zică.

Dr. Zotu, „Critice literare”, în *Pressa*, anul X, nr. 164, 14 aug. 1877, p. 2. În vol.: Alexandru Dobrescu, *op. cit.*, pp. 288, 289.

„Mie mi se pare că, dacă este cineva, care merită a fi acuzat de nealitate, acesta nu sunt eu, care am arătat un adevăr, ci d. Maiorescu, care n'a indicat că acele locuri sunt luate *ad litteram* de la Mill. Căci d-sa n'a făcut aceasta, și desfid pe oricine crede a proba contrariul”.

Y [Mihai Eminescu], „Ăncă odată recenzia logicei-Maiorescu”, în *Convorbiri literare*, anul XI, nr. 6, 1 sept. 1877, pp. 238–240. În vol.: (1) *Diverse*, ed. cit., pp. 70–75; (2) *Opere complete*, ed. cit., pp. 402–404; (3) *Articole și traduceri*, vol. I, ed. cit., pp. 78–82; (4) *Opere*, vol. IX, ed. cit., pp. 422–424; (5) Alexandru Dobrescu, *op. cit.*, pp. 290–293.

Autorul prezintă citările lui Maiorescu, exclamă și explică: „Ciudat mai trebuie să mai fie și plagiatorul acela care citează în douăsprezece rânduri pe cei care-i plagiază. Trebuie apoi să însemnăm *in mod hotărâtor* că citatele d-lui Maiorescu nici nu sunt scrise ca să arate care autori anume au servit la compilarea cărții sale (căci orice carte de școală secundară e cu atât mai bună cu cât este un compilat mai bine aranjat al formulărilor celor mai exacte și mai limpezi din știința respectivă); ci ele sunt scrise «cu restrângerea la acele pasaje din a căror studiere să se tragă în adevăr un folos pentru lămurirea întrebărilor atinse în text».

În ce privește „întrebuințarea” lui Trendelenburg: „Dorim multe plagiate de această natură, care să traducă idei spuse în treacăt în moneta bine tipărită a gândirii clare și hotărâte, care să prefacă metalul ascuns în pietriș în metal curățit și prețios”.

Dr. Zotu, „Critice literare”, în *Pressa*, anul X, nr. 188, 16 sept. 1877, pp. 2,3. În vol.: Alexandru Dobrescu, *op. cit.*, pp. 294–297.

„Este d. Maiorescu un plagiator, sau nu? iată întrebarea ce'și pune d. Y de la «Convorbiri literare», pentru a o nega, la care însă noi, fiindcă nici n'am pus'o, nu ne credem datori a răspunde. Noi ne-am mărginit numai a arăta, că d. Maiorescu a copiat *ad litteram*, dar *ad litteram*, pe autori străini, fără să indice, că locurile copiate nu sunt decât copiate, și de unde sunt

copiate. Dacă acesta se poate numi un plagiat sau nu, puțin ne importă; nu ne vom certa pentru cuvinte, când faptul e incontestabil”[...]

Mai departe, noi am imputat d-lui Maiorescu, că d-sa, întrebuițând pe autorii de diferite principie, n'a știut a se feri de contradicțiuni, prin care logica d-sale devine nelogică [..]

Asemenea noi am criticat pe d. Maiorescu, că confundă noțiunea cu reprezentațiunea comună și că definește rău noțiunea [...]

În fine, am arătat, că logica d-lui Maiorescu, fiind alcătuită de diferite elemente eterogene, conține multe contraziceri.

Tanda **[Ioan Slavici]**, „Bietul Dr. Zotu”, în *Timpul*, anul II, nr. 216, 23 sept. 1877, p. 3; nr. 218, 25 sept. 1877, p. 3. În vol.: (1) *Opere*, vol. 10, București, Editura Academiei, 1981, pp. 97–108; Alexandru Dobrescu, *op. cit.*, pp. 298–306.

„Cine este acest domn doctor Zotu? – este un om, care și-a ilustrat numele, scriind o critică contra Logiceii lui Maiorescu. – Atâta și cu știrea noastră nimic mai departe”.

„Pentru a scrie Logica, d-nul Maiorescu a citit tot, ce s-a scris mai bine la englezi, germani și francezi în materie de logică, a adunat ce îi părea mai bun la un loc și astfel a rezultat o carte școlară [...] Se vede însă că d. dr. Zotu a pierdut din vedere, că are a face cu un *manual* de logică, cu o carte pentru școalele secundare; ori poate nu cunoaște principiile, care trebuiesc observate la *compunerea* (nu scrierea) unui manual.

În anii 1880–1881 T. Maiorescu ține o serie de prelegeri/conferințe populare despre „logică și aplicările ei” care sunt rezumate (primele de M. Eminescu) cu titlul „Prelegerile D-lui T. Maiorescu”, în *Timpul*, nr. 257, și 262 din anul 1880 și cu titlul „Conferințele d-lui T. Maiorescu”, în *România liberă*, nr. 1037, 1043, 1047, 1056, 1061 din anul 1880 și nr. 1090, 1098, 1100, 1107, 1117 din 1881.

Titu Maiorescu, *Logica*, ed. a 2-a, București, Editura Librăriei Socec & Comp., 1887.

Ștefan Velovan, „Câteva cestiuni metodologice”, în *Convorbiri literare*, anul XXII, no. 5, 1 august 1888, pp. 385–401; no. 6, 1 septembrie 1888, pp. 498–508; no. 7, 1 octombrie 1888, pp. 599–615. În vol.: Ștefan Velovan, *Mecanica psihologică și alte scrieri*, ed. critică, text stabilit, st. introductiv, note și bibliografie de Adrian Michiduță, Craiova, Editura Aius Printed, 2012, pp. 91–128.

„Posedăm în manualul de logică al dlui T. Maiorescu, cel dintâi depozit de cunoștințe metodologice fundamentale, cu care s-a învațat ediția a II-a”.

„O privire aruncată în fugă asupra capitolelor *Logicii* dlui T. Maiorescu, ne face să descoperim însușiri pe care cu plăcere le-am vedea și în alte manuale de școală. Înainte de toate lipsa completă a oricărei vorbe de prisos, care ar îmbăta spiritul începător cu volume întregi de fraze goale, apoi expunerea scurtă și cât se poate de clară a chestiunilor alese după importanța lor, în sfârșit un fir condus cu îngrijire și apărat de întreruperi și reprinderi erudite, îngreunătoare de pricepere, o mărginire prudentă în a desfășura chestiunile de controversă, sunt caracteristicile cărții dlui Maiorescu” (pp. 91, 92, ed. 2012)

Titu Maiorescu, *Logica*, ed. a 3-a, București, Editura Librăriei Socec & Comp., 1890.

Titu Maiorescu, *Logica*, ed. a 4-a, București, Editura Librăriei Socec & Comp., 1894.

Titu Maiorescu, *Logica*, ed. a 5-a, București, Editura Librăriei Socec & Comp., 1898.

D. Ioanițescu, „Primele cărți de logică în românește”, în *Convorbiri literare*, anul XLIV, nr. 2, 1910, pp. 527–538 [531–538].

„Cartea foarte clară, scrisă în obicinuital stil desăvârșit al d-lui Maiorescu, este în curent cu mai toate manualele franceze, germane și engleze ale timpului. În spirit aristotelic cartea folosește de o potrivă concluziile Criticeia rațiunii pure a lui Kant ca și rezultatele cercetărilor logice ale lui Mill. Nu se admite deci unilateralitatea acestuia și se consideră, alături de experiența, și à priorismul ca o sursă de cunoștințe. În ce privește principiile gândirei se primesc concluziunile lui Schopenhauer. Alături de exemple proprii, alese și potrivite culturei contimporane, cartea mai conține și unele teorii personale, de pildă în privința raportului dintre cuvânt și noțiune, a valorii silogismului, precum și teoria «îngustului cerc luminos al conștiinții actuale». Toate acestea expuse însă elementar, potrivit scopului manualului, cursul universitar oral rămânând să dezvolte controversile filozofice și să lămurească aplicările teoriilor logice la vieața practică” (p. 532).

Titu Maiorescu, *Logica*, ed. a 6-a, București, Editura Librăriei Socec & Co., 1913.

II

Titu Maiorescu, *Logica*, ed. a 7-a, București, Editura Librăriei Socec & Co., 1919 [pe copertă: 1920].

Marin Ștefănescu, *Filosofia românească*, București, Institutul Grafic „Răsăritul” (Ediția Caselor Naționale), 1922, pp. 153–168. Reed.: Marin Ștefănescu, *Filosofia românească*, st. introductiv, îngrijire de ed. și note de Constantin Schifirneț, București, Editura Historia, 2008.

Spune despre logica lui Maiorescu că „este o teză empirico-raționalistă și menționează într-o notă că „această teză a fost foarte bine prinsă de Mihail Eminescu”.

„Această Logică, în care Maiorescu susține acordul între experiență și rațiune, mai are și marele merit de a fi fost unul dintre cele mai bune manuale pentru timpul său. Dacă nu a fost cunoscută în streinătate, cauza stă în faptul că ea a fost scrisă în românește într’o vreme când Românii erau pe cât de necăjiți pe atât de puțin cunoscuți. Dar este atât concentrare, și totuși atâta limpezime, atâta scrupulozitate de profesor în acest manual, încât el este superior multora cu reputație, din timpul său, în streinătate. Un alt merit al acestei cărți este și acela de a fi contribuit la fixarea termenilor filosofiei în românește” (p. 160, ed. 1922).

I. Petrovici, „Titu Maiorescu”, în *Viața Românească*, anul XV, nr. 9, 1923, pp. 145–162.. În vol. (1) *Figuri dispărute*, București, Alcalay & Calafeteanu (Biblioteca universală), [1924], pp. 7–46; (2) *Studii istorico-filosofice*, București, Tipografia Jockey-Club, Ion C. Văcărescu, 1925, pp. 223–250. Ed. a 2-a: București, Casa Școale-

lor, 1929; (3) *Titu Maiorescu (1840–1917)*, București, Editura Casa Școalelor, 1931, pp. 9–50; (4) *Opere filosofice*, ed. îngrijită de: Gh. Vlăduțescu, Alexandru Boboc, Florin Frunză, Sabin Totu, București, Editura Academiei Române (Scrieri filosofice românești, V), 2006, pp. 859–872; (5) *Din cronica filosofiei românești și alte studii privind cultura română modernă*, ed., note și comentarii, postfață de Alexandru Boboc, București, Editura Paideia, 2008, pp. 103–131; *Titu Maiorescu*, ed. omagială, pref. Iosif R. Urs, București, Editura Pro Universitaria, 2017, pp. 9–50.

„Să notăm, printre admirabilele instrumente montate de Maiorescu, eminentul său manual de logică, manual care nu servea numai la o inițiere într’o ramură filosofică, ci, în epoca de retorism gol și de confuziune lățită peste toată cultura românească, avea și rolul unui minunat îndreptariu, învățând consecvența în gândire și metode solide de lucru. Fără a se putea vorbi despre o originalitate a principiilor manualului, cu toate că unele probleme Maiorescu le formulează mai precis și mai bine decât se făcuse oriunde până la el (a se vedea teoria generală a silogismului, a silogismelor hipotetice, etc. lucrarea aceasta înfățișează atâta bogăție, atâta unitate organică, atâta sistemă și e redactată într’o limbă așa de proprie, cu toate că ceva mai abstractă, încât poate fi socotită ca un eveniment atât în literatura noastră didactică cât și’n cea filosofică. Față de ce eră mai înainte (compare-se cu logica lui Eufrosin Poteca), manualul lui Maiorescu păstrează aceiași distanță și reprezintă același formidabil salt, pe care îl reprezintă și poezia lui Eminescu față de producțiile anterioare” (pp. 33, 34, ed. 2017).

I. Brucăr, „Pentru o filosofie a lui Titu Maiorescu”, în *Cadențe filosofice*, București, Librăria „Universala” Alcalay & Co., [1934].

„Preocupările mele în legătură cu teoria cunoașterii, cu logica și cu problemele metafizice, m-au făcut să cunosc de multă vreme «Logica» lui Titu Maiorescu. Mărturisesc că am găsit într-însa nu numai o expunere cu totul personală, precisă, deși abstractă, a problemelor logice formale, mai puțin cele ale metodologiei, așa cum suntem obișnuiți să o găsim studiată în tratatele mai noi, văzută ca «eine Wissenschaftslehre», – încât, felul cum cei mai mulți desconsideră această lucrare, – mi-a părut straniu. Ca logică formală, ea poate sta alături de lucrările clasice cunoscute ale lui Drobisch, Liard și alții” (pp. 70, 71).

Remarcă influența *Logicii* lui Maiorescu în gândirea românească: „Căci, pentru mine cel puțin, nu este deloc o întâmplare faptul că filosoful C. R.-Motru a scris la începutul carierei sale un studiu, remarcabil, asupra «Valorii Silogismului», și că d. I. Petrovici ne-a dat, în ceiace e mai bun din activitatea sa filosofică de până acum, câteva lucrări de logică: «Teoria Noțiunilor», «Probleme de Logică» și studiul «Teoria Cunoștinței și Logica»” (p. 71).

Mircea Florian, „Începuturile filosofice ale lui Titu Maiorescu”, în *Convorbiri literare*, anul LXX, nr. 1-5 (număr jubiliar 1867–1937), 1937, pp. 132–155. În vol. *Publicistică*, vol. I: *Filosofia românească*, ed. critică, text stabilit, st. introductiv, note și comentarii de Adrian Michiduță, Craiova, Editura Aius (Biblioteca de filosofie românească), 2005, pp. 70–93.

Reia istoria preocupărilor lui Maiorescu pentru logică și polemicile iscate de dr. Zotu în jurul tipăririi *Logicei* din 1876. Accentuează „pecetea herbartiană a Logicii lui Maiorescu” aducând noi comparații ale acesteia cu tratatul de logică al herbartianului Moritz Wilhelm Drobisch (*Neue Darstellung der Logik nach ihren einfachsten Verhältnissen*).

Mircea Djuvara, „Titu Maiorescu profesor de filosofie”, în *Revista de filosofie*, vol. XXV, nr. 1, 1940, pp. 7–10. În vol.: *Amintiri despre Titu Maiorescu*, antologie și prefață de Ion Popescu-Sireteanu, Iași, Editura Junimea, 1973, pp. 56–62.

„Cursul său de Logică a cuprins în germene tot ce am putut învăța și de atunci încolo. Acest curs era o sinteză originală a tot ce se gândise până atunci și deschidea perspectivele viitorului. Manualul de Logică a lui Maiorescu care ne-a rămas cuprinde numai scheletul lecțiilor lor, lipsit de căldura expunerii orale și de mulțimea exemplelor și legăturilor de tot felul. Dar acest manual atât de concis este în realitate o lucrare de înaltă creație, la nivelul celor mai de seamă lucrări din străinătate, întrecându-le în multe privințe și cuprinzând formule și directive care trebuie să formeze astăzi încă baza sănătoasă a oricărui studiu de Logică” (p. 8).

Titu Maiorescu, *Logica*, cu îndreptările, adăogirile și însemnările autografe ale autorului, cu adnotări, note și un studiu introductiv de I. Brucăr, București, Imprimeria Națională, 1940.

Cuprinde *Logica*, ed. a 5-a (București, Editura Librăriei Socec & Comp., 1898), cu „însemnările manuscrise ale lui Maiorescu”. Amplu studiu despre „Filosoful Titu Maiorescu” (pp. 15–172) cuprinde referiri la: „Metoda maioresciană”, „Despre scrierea limbei române”, „Elemente de psihologie”, „Problemele logice” („Izvoarele «Logice»”, „Însemnările zilnice”), „Despre raportul logico-gramatical”, „Despre psihologie și gândire”, „Noțiuni și judecăți”, „Silogismul și valoarea lui”, „*Teoria certitudinii*: Despre certitudine în genere; Certitudinea judecăților; Certitudinea fenomenelor de succesiune și coexistență; Certitudinea adevărilor geometrice; Certitudinea principiilor logice”, „*Despre criteriile adevărului*”, „*Logica, știință demonstrativă*”, „*Teoria istoriei*”).

N. Bagdasar, *Istoria filosofiei românești*, București, Societatea Română de Filosofie, 1940, pp. 27–33. Reed. (1) *Istoria filosofiei moderne*, vol. V: *Filosofia românească dela origini până astăzi*, București, Societatea Română de Filosofie, 1940, pp. 1–437; (2) *Scrieri*, ed. îngrijită, introducere și note de Gh. Vlăduțescu, București, Editura Eminescu (Biblioteca de filosofie a culturii românești), 1988, pp. 1–370; (3) *Istoria filosofiei românești*, București, Profil Publishing, 2003.

„În 1876 Maiorescu publică, după notele prelegerilor ținute la Universitate, un manual de logică, intitulat *Logica*. În acest manual de o rară claritate în gândire, de un stil fluent, de o clasică sobrietate și concizie, Maiorescu reprezintă punctul de vedere formal în logică, sub influența lui Herbart, pe care începuse să o sufere încă din Thersianum, influență accentuată și de logica herbartianului Moritz Wilhelm Drobisch, *Neue Darstellung der Logik nach ihren einfachsten Verhältnissen*, care se mișca pe un teren strict formalist. Influența lui Drobisch este pe alocuri așa de pronunțată încât merge până la exprimarea aproape la fel a acelorași idei. Deosebind însă, împreună cu Herbart și școala lui, logica de psihologie, Maiorescu a contribuit în mare măsură la orientarea serioasă și pregătirea logică a unui întreg șir de generații, căci *Logica* lui Maiorescu, a fost utilizată decenii de-a rândul nu numai de către studenți ci și în școlile secundare. E drept că din cauza conciziei și a poziției formaliste pe care o reprezenta, elevii și studenții aveau de luptat cu mari dificultăți.

Maiorescu nu s'a oprit totuși, în manualul său de logică, în granițele trasate acestei discipline de Herbart și elevii săi. Luând, împotriva lui J.St. Mill, în apărare valoarea silogismului și aducând întru aceasta argumente noi, Maiorescu, cu spiritul său comprehensiv, ține seamă de mersul și dezvoltarea științelor, mai întâi prin aceea că deosebea două părți în logică: logica elementară și metodologia și apoi prin aceea că în metodologie acorda un rol important inducției. Aici se observă la Maiorescu influența exercitată asupra lui de J. St. Mill” (p. 30, 31).

Dumitru Drăghicescu, *Titu Maiorescu. Schiță de biografie psicho-sociologică*, București, [Extras din revista *Libertatea*], 1940.

„Îi mai datorăm [lui Titu Maiorescu], încă, un manual de logică, însă foarte elementară, un fel de abecedar al logicii, care nu cuprinde decât teoria silogismelor rămasă de la Aristot, teoria inducției dela Bacon, și teoria metodelor experimentale precizate și stilizate de J. Stuart Mill. Toată importanta evoluție logică care a urmat după J. Stuart Mill, n'a avut nici un ecou, în acel manual, care și-a păstrat neturburată forma cristalină, schematică și osificată” (pp. 39, 40).

În *Convorbiri literare*, anul LXXVI, nr. 5-6, 1943 și anul LXXVII, nr. 1, 2, 3, 4 și 5, 1944, sunt publicate pagini din manuscrisele lui Titu Maiorescu („Din ineditele lui Titu Maiorescu”), aduse în Țară de Livia de Dymysza, fiica lui. Printre ele se vor găsi *Grundzüge der Logik für Gymnasien* [Elemente de logică pentru gimnazii] (1858) și *Das Verhältnis* [Relația] (1859).

III

C.I. Gulian, „Titu Maiorescu – exponent ideologic al regimului burghezo-moșieresc”, în *Din istoria filozofiei în România*, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1955, pp. 71–92.

„La baza «Logicei» lui Maiorescu aflăm aceeași concepție idealistă, metafizică, pe care am întâlnit-o manifestată în lucrarea din tinerețe [*Einiges philosophisches*], Maiorescu s-a opus tezei materialiste după care legile gândirii reflectă structura realității obiective. Concepția lui despre logică este strâns legată de poziția lui idealistă, agnostică, în teoria cunoașterii” (p. 83).

G. Ivănescu, „Formarea terminologiei filozofice românești moderne”, în *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, vol. I, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1956, pp. 171–204 [197–203] („Terminologia filozofică a lui Maiorescu”). Reed. în *Studii de istoria limbii române literare*, ed. îngrijită și postf. de Al. Andriescu, Iași, Editura Junimea, 1989, pp. 122–152 [146–151].

Autorul analizează terminologia filosofică a lui Titu Maiorescu având la dispoziție și ediția a 2-a și a 3-a a *Logicii*, din care preia exemple. Constată că Maiorescu „și-a modificat terminologia [...] de la o ediție la alta a operelor sale” și a contribuit doar „într-o anumită măsură” la fixarea acestei terminologii: „terminologia filosofică a lui Maiorescu este totuși cea mai apropiată de cea de azi, din câte am studiat până acum. Epoca în care a trăit îl îndemna să se folosească și de o serie de elemente vechi, care nu mai puteau rămâne în limba noastră după 1880 decât ca uzuri individuale” (p. 150, ed. 1989).

Athanase Joja, „Cu privire la istoria filosofiei românești” (1966), în *Logos și ethos*, București, Editura Politică, 1967, pp. 235–273.

„[...] Maiorescu este autorul unui remarcabil manual de *Logică*, care are mai mult decât valoarea unui manual care, la orientarea fundamentală aristotelică, adaugă influența doctrinelor lui Herbart și John Stuart Mill. [...] Maiorescu accentuează necesitatea conformității judecăților noastre cu realitatea obiectivă pentru ca desfășurarea procesului logic să ne dea adevărul” (p. 242).

Gheorghe Toma, „Raționalismul în filosofia lui Titu Maiorescu”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Philosophia*, 1967, pp. 41–54.

„[...] deși Maiorescu susține că noțiunile reflectă realitatea, deși în *Logica* sa întâlnim multe elemente valoroase cu privire la adevăr și metodă, totuși, atunci când trece la analiza judecăților, a raportului dintre noțiuni, el se încurcă, cedând uneori în fața apriorismului kantian” (p. 49).

Nicolae Manolescu, *Contradicția lui Maiorescu*, București, Editura Cartea Românească, 1970, pp. 277, 278; ed. a 2-a, revăzută: București, Editura Eminescu, 1973.

Inventariază (în *Apendice*) caietele puse la dispoziția lui I. Rădulescu-Pogoneanu de fiica lui Maiorescu. Printre ele cel care cuprinde *Grundzüge der Logik für Gymnasien* (Kronstadt, 1858) „cunoscută din *Însemnări*, I, p. 107”. „Ea ar trebui comparată cu *Logica* de mai târziu a lui T. M.” scrie Manolescu.

Anton Dumitriu, *Istoria logicii*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1969, pp. 893 – 933 („Epoca maioresciană”); ed. a 2-a revăzută: 1975. Ed. a 3-a revăzută și adăugită: *Istoria logicii*, vol. IV, București, Editura Tehnică, 1998, pp. 326–357.

„Apariția logicii lui Maiorescu nu este numai o realizare personală a marelui om de cultură român, ci este apogeul unei întregi mișcări de idei, unui proces îndelungat de asimilare a concepțiilor moderne, de căutări și tatonări în vederea unei cât mai adecvate exprimări a acestei gândiri.

Titu Maiorescu fixează limbajul logic, delimitează problemele logicii și tratează aceste probleme într-un anumit stil care va rămâne stilul logicii românești. O epocă întreagă, care se întinde de la apariția Logicii lui Maiorescu și până la al doilea război mondial, va fi caracterizată de spiritul maiorescian în care s-a tratat logica” (p. 893).

„Întreaga Logică a lui Maiorescu este presărată de idei personale, pe care le-ar fi putut desigur și mai mult adânci mai târziu, dacă nu s-ar fi dedicat altor preocupări” (p. 895). Autorul urmărește în continuare „câteva din aceste idei care apar în *Logica* și care surprind pe cercetătorul de astăzi, atât prin profunzimea lor, cât și prin independența lor față de concepțiile timpului”: „în problema noțiunilor”, „împărțirea judecăților”, „problema valorii silogismului” și „natura axiomei geometriei” (pp. 896–901).

Simion Ghiță, „Titu Maiorescu”, în *Istoria filozofiei românești*, vol. 1, București, Editura Academiei, 1972, pp. 356, 357; ed. a 2-a, 1985.

„Altă lucrare filosofică importantă a lui Maiorescu este *Logica*. Apărută în numeroase ediții, ea reprezintă unul din principalele izvoare pentru reconstituirea concepției sale. Această disciplină filosofică corespunde în cel mai mare grad structurii sufletești a lui Maiorescu și activităților sale critice în cultura română. Așa cum precizează el în prefață, manualul apărut în 1876 este «un rezumat scurt al prelegerilor asupra logicii ținute la Universitatea din Iași în anii 1863–1872». Lucrarea este de fapt un mic tratat de logică formală și de metodologie” (p. 356).

Sunt amintite și „prelegerile libere despre *logică* și *aplicațiile ei* – ținute în 1880–1881” care „prezintă o mare importanță pentru reconstituirea concepției sale filosofice, deoarece aici Maiorescu prezintă logica în cadrul mai larg al teoriei cunoașterii. Tot aici gânditorul român face [...] interesante aplicări ale logicii la problemele culturii românești” (p. 357).

Simion Ghiță, „Maiorescu și filosofia kantiană (I)”, în *Revista de filosofie*, tomul XIX, nr. 11, 1972, pp. 1345–1356.

„În *Logica* sa, el [Maiorescu] înclină să fundamenteze certitudinea științelor experimentale pe caracterul aprioric al cauzalității, deși în mod explicit refuză să se pronunțe asupra interpretării metafizice, luând principiul cauzalității ca un fapt. Mai târziu, el a făcut o însemnare

pe un exemplar din ediția a V-a (apărută în 1898), în care deschide o altă perspectivă în interpretarea cauzalității” (p. 1355).

Simion Ghiță, *Titu Maiorescu: filozof și teoretician al culturii*, București, Editura Științifică, 1974, pp. 34–39.

Liviu Rusu, „Preludiu la Jurnalul lui Titu Maiorescu”, în *Viața românească*, anul XXVII, nr. 11, 12, 1974 și anul XXVIII, nr. 7, 8, 1975. În vol. *Scriseri despre Titu Maiorescu*, București, Cartea Românească, 1979, pp. 81–161.

Relevă importanța logicii în formația filosofică a lui Titu Maiorescu și urmărește geneza lucrării intitulate *Logica*.

Titu Maiorescu, Jurnal și Epistolar, vol. I: (noiembrie 1855–martie 1859), studiu introductiv de Liviu Rusu, ed. îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon, București, Editura Minerva, 1975.

Maria Cornelia Bârliba, „Câteva aspecte interpretative privind «Logica» lui Titu Maiorescu”, în *Analele Universității București. Filosofie. Istorie. Drept*, anul XXV, 1976, pp. 47–55.

„Lucrarea lui Maiorescu este, deopotrivă, un factor care stimulează în continuare cercetarea, întrucât pune probleme, conturează variante de rezolvare în problematica științei logice” (p. 47).

Articolul „încearcă să evidențieze câteva dintre aceste aspecte, care, așa cum sunt prezentate în «Logica» depășesc pura semnificație istorică, prezentând un interes logic, mereu în actualitate”: „despre obiectul logicii”, „noțiune și cuvânt”, „tipurile negației”, „clasificarea judecăților”.

Gh. Toma, „Câteva aspecte ale gnoseologiei maioresciene”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Philosophia*, nr. 2, 1977, pp. 20–27.

„În primul rând, constatăm că în concepția lui Maiorescu, așa cum este formulată în *Logică*, axiomele și fenomenele matematice, precum și principiul logic al rațiunii suficiente, au la bază o intuiție *apriori*. [...] Pe de altă parte, trebuie să spunem că Maiorescu a combătut agnosticismul, chiar dacă face uneori concesii apriorismului, punând unele restricții științei, în primul rând cu scopul de a o opri să cadă în speculații sterile” (pp. 23, 24).

Alexandru Surdu, „Primul curs de logică a lui Titu Maiorescu”, în *Forum*, anul XX, nr. 4, 1978, pp. 80–83.

Alexandru Surdu, „Metamorfoza logicii lui Maiorescu”, în *Revista de filosofie*, tomul XXV, nr. 4, 1978, pp. 493–500; În vol. (1) *Cercetări logico-filosofice*, ed. îngrijită de Victor Emanuel Gica, Dragoș Popescu, Ovidiu Grama, București, Editura Tehnică, 2008, pp. 347–359; (2) *Studii de istorie a filosofiei românești*, vol. VII, coord. Viorel Cernica, ed. îngrijită de Mona Mamulea, aparat bibliogr. de Titus Lates, București, Editura Academiei Române, 2011, pp. 108–119.

„[...] problema surselor *Logicii* lui Maiorescu, pe de o parte, și pe de alta, aceea a *originalității* ei au continuat să-i preocupe pe cercetători până în zilele noastre. Raportul dintre cele

două probleme este însă simplu: în măsura în care este ignorată, mai mult sau mai puțin, problema surselor, în aceeași măsură devine mai pregnantă problema originalității. Având însă în vedere chiar numai lucrările indicate de Maiorescu drept surse –, ceea ce nu este însă suficient pentru a susține că ceea ce nu apare în acestea îi aparține lui Maiorescu, căci el a utilizat la redactarea logicii și prelegeri, de care nu dispunem, audiate la Viena și Berlin –, constatăm că, într-o formă sau alta, ideile din *Logica* lui Maiorescu erau locuri comune în logica vremii. Nu trebuie uitat că Maiorescu însuși nu ridică nici o pretenție de originalitate, că intenția lui a fost aceea de a oferi un manual pe înțelesul elevilor de liceu și nimic mai mult. Că există, în mod evident, multe pasaje, pentru care numai cu greu ar putea fi găsită sursa sigură de inspirație, este un lucru de la sine înțeles, dar, în aceste cazuri, este vorba de idei, care, în diferite forme, circula de mult. Nu trebuie ignorat nici faptul că există multe pasaje luate ca atare, după cum a observat dr. Zotu (primul critic al lui Maiorescu), din lucrării cunoscute. Dar, odată stabilit faptul că *originalitatea ideilor* din acest manual nu interesează, rămâne de văzut care a fost modul în care a conceput Maiorescu această lucrare, căci ea nu este totuși o traducere; cu alte cuvinte, care era *concepția lui Maiorescu despre logică* și cum înțelegea el că ar trebui alcătuit, pe baza lucrărilor clasice din acest domeniu, *un bun manual de logică*. În acest sens, nu mai este suficientă doar *Logica* din 1876, căci preocupările lui Maiorescu, în această direcție, sunt mult mai vechi. Neînțelegând în acest mod *Logica* lui Maiorescu, cercetătorii, mai vechi și mai noi, n-au acordat nici o importanță formelor ei embrionare. Mai mult, n-au observat nici măcar faptul că Maiorescu, menținând pasajele, incriminate pe nedrept de plagiat (căci Maiorescu indică lucrările din care citează liber – cea ce a subliniat și Eminescu la timpul potrivit), *schimbă*, cu ocazia ediției a II-a, *structura lucrării*, ceea ce, pentru un manual, este mai important decât depistarea unor așa-zise idei originale” (p. 493).

Autorul urmărește „metamorfozele” Logicii lui Maiorescu de la *Grundzüge der Logik für Gymnasien* (1858) până la *Logica* din 1887, luând în considerare „problemele logice” din lucrările *Das Verhältnis* (elaborată la Berlin, în mai 1859) și *Einiges Philosophische in gemeinschaftlicher Form* (1861), *Prelegerile de logică* din 1863 (Ms. rom. 3348 de la Biblioteca Academiei Române) și *Logica* din 1876.

Gheorghe Toma, „Raționalismul filosofic maiorescian”, în *Permanențe filosofice românești: studii și eseuri*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979, pp. 138–159.

Dimitrie Vatamaniuc, comentarii la articolele lui Eminescu: „[O recenziune]”, „Obsevații critice”, „Încă o dată recenziunea Logicei – Maiorescu”, în: M. Eminescu, *Opere*, vol. IX: *Publicistică 1870–1877*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980, pp. 764–766, 770, 771, 774–776. Reluate în *Publicistica lui Eminescu*, Iași, Editura Junimea, 1985, pp. 287–298.

Titu Maiorescu, Scrieri din tinerețe, ed. îngrijită, pref. și note de Simion Ghiță, traducerea textelor: Alex. Ionescu, Radu Stoichiță, Ion Herdan, Tudor Vianu, I.E. Torouțiu, Cluj-Napoca, Editura Dacia (Restituiri), 1981.

Volumul cuprinde și traducerea lucrării *Das Verhältnis* (1859) de Radu Stoichiță, care scrie la un moment dat în articolul „Despre disertația filosofică a lui Titu Maiorescu «Relația»” din *Anexe* (pp. 352 – 378), după ce sesizează trecerea discuției privitoare la judecată din domeniul psihologiei în domeniul logicii: „Acesta e temeiul adânc ce conferă logicii veritabilul ei rost în concepția lui Titu Maiorescu – și anume drept una dintre disciplinele fundamentale ale filosofiei, respectiv acea disciplină prin intermediul căreia se face legătura dintre subiectiv și obiectiv, dintre cunoaștere și existență”. Decelează și „semnificația filosofică a logicii maioresciene”:

„Capacitatea gândului «logicizat» de a-și recunoaște adevărata lui măsură în nestingherita-i putere de aprehensiune intelectual-adevărată a realului” (pp. 361, 362).

Titu Maiorescu, *Elemente de logică pentru gimnazii, în Astra (Brașov), anul XVIII, nr. 1, 3 și 6, 1983.*

Traducere din manuscrisul din 1858 al lui Maiorescu *Grundzüge der Logik für Gymnasien*. Textul e însoțit de o prezentare de Alexandru Surdu: „Titu Maiorescu. Un manual de logică inedit”. Se anunță traducerea care urmează să apară în *Manuscriptum*, cele de față fiind „fragmente dintr-o primă variantă”.

Titu Maiorescu, *Grundzüge der Logik für Gymnasien/ Elemente de logică pentru gimnazii, în Manuscriptum, nr. 1 și 3 din 1984 și nr. 1 din 1986.*

Ediție bilingvă. Traducerea e precedată de un studiu introductiv (sub rubrica „Rigoare și adevăr”) și o notă asupra ediției de Alexandru Surdu. Traducere de Gudrun Bossert și Alexandru Surdu.

Gheorghe Enescu, *Dicționar de logică*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 174; ed. a 2-a, București, Editura Tehnică, 2003, p. 235.

„LOGICA, manual celebru elaborat de Titu Maiorescu. Cuprinde două părți *Logica elementară* (1876) și *Metodologia* sau *Logica sintetică* (1887). [...] Se distinge printr-o deosebită claritate și în general prin calități pedagogice care au făcut din această lucrare principalul instrument de educație a gândirii mai multor generații de intelectuali. A stabilit principalii termeni de logică tradițională în limba română și cuprinde mult reflecții originale, precum și luări de poziție în controversele legate de logica formală. Autorul surprinde bine esența formală a logicii [...]. Contrar expunerii formaliste autorul analizează continuu exemple interesante de aplicație a logicii. Cartea poate fi citită și azi cu folos ca o introducere în logica formală”.

Ion Ianoși, *Literatură și filosofie. Interacțiuni în cultura română*, București, Editura Minerva, 1986.

Amintește de recenta traducere românească (1984) din *Grundzüge der Logik für Gymnasien* lucrare scrisă de „absolventul de liceu” care și-a petrecut vacanța la Brașov, numind-o „un breviar de logică pentru uzul adepților lui și al elevilor mai tineri de la Theresianum”. Punctează că acest moment „clasic” a fost urmat de unul „romantic” marcat de însemnarea lui Maiorescu din 25 octombrie 1858: „Dracu s-o ia de logică și pe cel care-și închipuie că ar putea rămâne calm prin logică” (pp. 60, 61).

Remarcile sunt reluate în: *O istorie a filosofiei românești – în relația ei cu literatura*, Cluj, Biblioteca Apostrof, 1996.

Zigu Ornea, *Viața lui Maiorescu*, vol. I, București, Cartea Românească, 1986, pp. 361–364; vol. I, ed. a 2-a revăzută și corectată, București, Editura Du Style, 1997, pp. 323–325.

„[...] *Logica* este singura lucrare de filosofie pe care a definitivat-o, asumându-și responsabilitatea ei” (p. 364).

Vasile Băncilă, „Titu Maiorescu – Sistem și atitudine filosofică” [text redactat în 1970], în *Portrete și semnificații*, ed. îngrijită și adnotată de Ileana Băncilă, pref. de Zoe Dumitrescu-Bușulenga, București, Colecția „Capricorn”, 1987, pp. 47–81.

„[...] și Socrate, și Maiorescu au dat o importanță majoră *Logicii*, în care rațiunea lor a excelat; Socrate a luptat contra sofiștilor, scepticilor, frazeologilor înșelători, iar Maiorescu contre frazeologilor de la noi, ignari sau șireți, îmbătați de cuvinte și ondulând printre ele” (p. 76).

Maria Cornelia Bârliba, „Certitudinea ca temei al metodologiei în «Logica» lui Titu Maiorescu”, în *Analele Universității București. Filosofie*, anul XXXVI, 1987, pp. 49–52.

„După cum, în logica elementară, Titu Maiorescu a luat drept criteriu de referință caracterul abstract al noțiunii, în raport cu care a explicat ansamblul celorlalte forme logice, tot astfel el introduce un criteriu orientativ pentru metodologie, respectiv *certitudinea*” (p. 49).

Continuându-l pe Leibniz și Schopenhauer, Maiorescu acordă întâietate principiului rațiunii suficiente, fără de care nu ar fi posibilă argumentarea (p. 51).

Alexandru Surdu, „În apărarea logicii lui Maiorescu”, în *Luceafărul*, anul XXX, nr. 2 (1287), 1987, pp. 3, 7.

Titu Maiorescu, *Scrieri de logică, stabilirea textelor, traducerea, studii introductive și note de Alexandru Surdu, pref. de Sorin Vieru, București, Editura Științifică și Enciclopedică (Biblioteca de filosofie. Seria „Filosofie românească”), 1988.*

Cuprinde: *Elemente de logică pentru gimnazii* (1858), *Prelegeri de logică* (1863), *Logica* (1898). Din „prefața” de Sorin Vieru: „Logica lui Maiorescu rămâne totuși tânără și vie. Dacă ea nu-i mai poate oferi cititorului o privire limpede și rotundă asupra orizontului logic și metodologic actual, contemplarea unei construcții solide și cu certe calități estetice ne poate învinga, așa cum învingorante și îndemnând la meditație rămân în genere faptele culturale de seamă; [...] Tributară cum este unei paradigme tradiționale, *Logica* lui Titu Maiorescu dăinuie. Dăinuie asigurată de felul în care un moment tranzitoriu din procesul logicii asumă responsabilitățile prescise de valori perene. Se mai adaugă la acestea și faptul că însăși logica tradițională, ea ca atare, deși nu se mai află în condiția progresului și creșterii rapide, nu a fost abandonată cu totul, mumificată în piramida trecutului; ea continuă a fi cultivată de un grup mai restrâns, dar activ, de fideli ai săi, care o confruntă cu tradiția filosofică și cu logica de astăzi” (p. 7).

Călin Candiescu, „Titu Maiorescu, *Scrieri de logică*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988”, în *Revista de filosofie*, Tomul XXXV, nr. 6, 1988, pp. 603, 604. [Recenzie].

Ion Aurel Brumar, „Logica în «cazul» Maiorescu”, în *Vatra* (Târgu-Mureș), serie nouă, anul XVIII, nr. 212, 1988, p. 5.

Z. Ornea, „«Logica» lui Maiorescu”, în *România literară*, anul XXI, nr. 44, 1988, p. 7.

IV

Alexandru Surdu, „Tradiția maioresciană. 150 de ani de la naștere”, în *Astra* (Brașov), anul XXV, nr. 2 (221), 1990, pp. 1, 14.

Constantin Sălăvăstru, „Actualitatea logicii. Titu Maiorescu – 150”, în *Ateneu* (Bacău), anul XXVII, nr. 2 (243), 1990, p. 9.

Voicu Lăscuș, „«Logica» lui Maiorescu – carte de căpătâi a culturii românești”, în *Steaua* (Cluj-Napoca), anul XLI, nr. 2, 1990, pp. 37, 38.

Alexandru Surdu, „Titu Maiorescu – logicianul. Între tradiție și actualitate”, în *Revista de filosofie*, tomul XXXVIII, nr. 3-4, 1991, pp. 201–206. În vol. (1) *Vocații filosofice românești*, București, Editura Academiei Române, 1995, pp. 29 – 35. Ed. a 2-a: Târgu-Mureș, Editura Ardealul, 2003; (2) *Cercetări logico-filosofice*, ed. cit., pp. 504–509; (3) *Cercetări filosofico-psihologice*, anul VII, nr. 2, 2015, pp. 9–14.

„Răspunzând unei necesități care s-a făcut vădită în toate marile culturi, în fazele de constituire ale acestora – necesitatea ordinii raționale, necesitatea logicii –, Titu Maiorescu a fost preocupat în mod consecvent, începând cu anii de liceu și sfârșind cu ultimele prelegeri ținute la Universitatea din București, de însușirea și apoi de predarea prin cursuri și popularizarea prin conferințe a *cunoștințelor de logică*”.

Maria Cornelia Bârliba, *Titu Maiorescu: pledoarie pentru inteligență*, București, Casa de Editură „Edimpex – Speranța”, 1992. Reed.: București, Editura Universității „Titu Maiorescu”, 2015.

Din cuprins: „Dimensiunea culturală a logicii”, „De la logica în românește la logica românească”, „Vocația euristică a unei cărți de învățătură”, „Argumentarea ca «lucrare a inteligenței»”, „Natura abstractă a logicii”, „Antipsihologismul maiorescian”, „«Obiectele curate ale gândirii»”, „Actul judiciar”, „Critica criticii silogismului”, „«Logica lingvistică»”, „Natura certitudinii”, „Îndemnul intelectual al argumentării”.

Simion Ghiță, *Titu Maiorescu și filosofia europeană*, Galați, Editura „Porto – Franco”, 1995, pp. 201–206.

Despre influența kantiană din *Logică și Prelegerile de logică* din 1880–1881.

Ion Bălin, „Probleme silogistice în scrierile de logică ale lui Titu Maiorescu”, în *Silogistica tradițională și modernă. Contribuții românești*, București, Editura Nemira, 1996, pp. 22–29.

„Acceptarea unanimă a logicienilor postmaiorescieni a valorii silogismului, în primul rând pe baza argumentelor convingătoare ale lui Titu Maiorescu, a trezit interesul pentru studiul acestei forme logice și a condus, [...], la obținerea unor rezultate remarcabile ale logicienilor români în această direcție” (p. 29). Autorul se referă „în continuare” la: Ioan Petrovici, traducerea *Organon*-ului, Florea Țuțugan, Gr. C. Moisil, Niels Offenberger, Petre Botezatu, Alexandru Surdu, Constantin Noica.

Leonard Gavriliu, *Mic tratat de sofistică*, București, Editura IRI, 1996.

„În a sa magistrală *Logică* din 1898, Titu Maiorescu se pronunță «în contra expunerii deosebite a sofismelor în *Logică*», deoarece – este el de părere – «teoria sofismelor» ține de psihologie și de pedagogie. [...] Cu toate acestea, câteva pagini din manual sunt consacrate explicitării pe scurt a patru sofisme (*error fundamentalis, ignoratio elenchi, petitio principii și quaternio terminorum*), concesiile fiind motivate prin frecvența apariției acestei terminologii în disputele științifice” (p. 9).

Alexandru Surdu, „LOGICA. Titu Maiorescu”, în: *Dicționarul operelor filozofice românești*, coord. general Ion Ianoși, București, Editura Humanitas, 1997, pp. 123–125.

„Fără pretenția de a fi o lucrare originală, *Logica* lui T. Maiorescu a fost și a rămas un manual exemplar de logică tradițională ale cărui principale calități sunt: concizia, claritatea și accesibilitatea. Acesta este și motivul reeditării ei de nouă ori. A jucat un rol important în cultura și filosofia românească, orientată, tot sub influența lui Titu Maiorescu, spre raționalismul științific occidental”.

Constantin Sălăvăstru, *Antinomiile receptivității. Încercare de pragmatică logică*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1997, pp. 32–64 [„Receptarea ca experiență a gândirii inițiatice”].

„O judecată obiectivă asupra concepției logice a lui Titu Maiorescu îl plasează pe spiritul rector al culturii românești din ultimele decenii ale secolului trecut și primele din cel ce va să vină în afara realizărilor de excepție, contestabile în celelalte domenii ale producției spirituale în care s-a manifestat. Explicația unei atari situații ar putea fi găsită, dacă nu în ariditatea și dificultatea domeniului, care i-a îndepărtat pe mulți, atunci cu siguranță în împrejurarea că o astfel de problematică nu-l putea propulsa în centrul dezbaterilor teoretice – țel la care a aspirat întotdeauna tumultuoasa sa personalitate – altele fiind acestea în ultima parte a secolului trecut și primele decenii ale secolului nostru” (p. 32).

Autorul se referă la: „metamorfozele concepției maioresciene asupra logicii” care „sunt detectabile la o analiză mai atentă a poziției lui Maiorescu asupra *statutului epistemic al acestei discipline*”, „o preocupare constantă în scrierile de logică ale lui Maiorescu” care „ține de încercarea de *definire a logicii și de stabilire a domeniului ei de investigație*”, „atenția deosebită” pe care a acordat-o Maiorescu „*problemelor de metodologie*”, „relația *gândire – limbaj*” din *Logica* maioresciană, „contradicțiile” logicii maioresciene și „posteritatea logică a lui Maiorescu”.

Viorel Iulian Tănase, „Primul curs de logică al lui Titu Maiorescu”, în *Academica*, anul IX, nr. 3 (99), 1999, p. 22.

Viorel Iulian Tănase, „Sursele de inspirație ale logicii lui Titu Maiorescu”, în *Academica*, anul X, nr. 1-2 (109-110), 1999, pp. 15, 17.

Viorel Iulian Tănase, „Titu Maiorescu despre aplicațiile logicii”, în *Academica*, anul X, nr. 5 (113), 2000, p. 24.

Titu Maiorescu, *Logica și aplicațiile ei, îngrijirea ediției, studiu introductiv și note de Viorel Iulian Tănase*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2000.

Conține rezumatele conferințelor susținute de Titu Maiorescu în anii 1880–1881, transcrise după textele apărute în ziarele *Timpul* și *România liberă* de la acea vreme.

Constantin Sălăvăstru, „Tradiția cursurilor universitare în logica românească”, în: Ion Petrovici, *Curs de logică*, ed. îngrijită, prefațată și adnotată de Constantin Sălăvăstru, Iași, Institutul European, 2000, pp. 5–41 [22–27: „*Cursul de logică și Prelegerile de logică ale lui Titu Maiorescu*”].

Autorul compară *Prelegerile de logică* ale lui Maiorescu, din 1863, „care reprezintă, ca intenție și ca mod de structurare, *cursul universitar* gândit de Maiorescu” cu *Cursul de logică* al lui Ion Petrovici.

Viorel Iulian Tănase, „Influențe logico-filosofice asupra primelor lucrări ale lui Maiorescu”, în *Revista de teorie socială*, anul V, nr. 4, 2001, pp. 69–76.

Viorel Iulian Tănase, *Tradiția maioresciană în logica românească*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2002.

Obiectivele lucrării (prezentate de autor în „prefață”): „continuarea investigațiilor întreprinse de Alexandru Surdu cu ocazia publicării *Scrierilor de logică* ale lui Titu Maiorescu (1988), „*studiul detaliat* al lucrărilor austriece și germane de filosofie (manuale, cursuri și tratate), unele *necunoscute* încă de către cercetătorii români, care au influențat decisiv orientarea *Logicii* lui Maiorescu”, „valorificarea contribuțiilor lui Maiorescu în logică și psihologie, nestudiate de către exegeții operei sale”, „*stabilirea caracteristicilor autentice ale concepției despre logică* a lui Titu Maiorescu”, aducerea de „amendamente” „*aprecierilor incorecte*, adesea laudative, la adresa originalității operei logice a lui Maiorescu, prezentarea – „*pentru prima dată detaliat și cu dovezi incontestabile*” – influenței directe a concepțiilor logico-psihologice ale lui Titu Maiorescu asupra gânditorilor: P.P. Negulescu, C. Rădulescu-Motru, I. Petrovici, N. Petrescu și M. Florian.

Gh. Al Cazan, „Filosofia în logicile lui Maiorescu”, în *Scufundarea în adâncuri: filosofia lui Titu Maiorescu*, București, Editura Agerpress Typo, 2002.

Urmărește gândurile lui Maiorescu din *Jurnal* și *Epistolar* despre logică și despre cursurile de logică.

Gheorghe Vlăduțescu, *Neconvențional, despre filosofia românească*, București, Editura Paideia, 2002, pp. 16–31; *Filosofia în cultura românească*, București, Paideia, 2017, pp. 59–70.

„[...] s-a vorbit bine și rău despre manual, găsindu-se că nu e decât de folosință școlară, dar că, fie și în aceste limite, este exemplar; că este o imitație, că este eclectic, după unii, că este o sinteză superioară, după alții.

Firește, nu e mai mult decât un manual. Bun sau rău, este într-un fel sau altul numai un manual. Că autorul avea o filosofie a logicii, nici o îndoială, numai că aceasta, așa cum se cuvenea într-o carte școlară, este sever dozată. Pe seama manualului poate fi reconstituită o filosofie anume. Totuși, nu aceasta dă măsura exactă pentru Maiorescu. În epocă apăruseră în lume mari tratate de logică, nu numai cuprinzătoare, ci și individualizate ca viziune [...]. Manualul lui Maiorescu nu are cum să stea alături de acestea. [...] Astfel încât, dacă nu-și află locul într-o istorie a logicii europene, ce este (ce poate fi) valoric ține doar de limbaj, ca și de rolul didactic pe care l-a jucat în proiectul maiorescian, acela de a cea «filosofi»” (pp. 18, 19).

Aurel M. Cazacu, „Prelegeri maioresciene inedite”, *Analele Universității Spiru Haret. Seria Studii de Filosofie*, nr. 4, 2002; nr. 5, 2003.

Aurel M. Cazacu, *Maiorescu și maiorescienii: zece studii de logică*, București, Editura Universitară, 2003.

„Nu există nici o lucrare sistematică în literatura de specialitate care să se fi consacrat influenței Logicii lui Titu Maiorescu asupra creației contemporanilor. Cele zece studii incluse în prezenta lucrare au rolul de a suplini această lipsă. Ele delimitează un moment semnificativ al

logicii românești, ultima pătrime din veacul al XIX-lea și primele două decenii ale celui următor. Logica lui Maiorescu, împreună cu diferite lucrări, studii, cursuri și manuale care se raportează parțial sau total, direct sau indirect la conținutul acesteia, reprezintă primii pași de sincronizare a creației românești cu cele mai cunoscute valori ale logicii europene” (p. 11).

Titlurile celor zece studii: „Constantin Rădulescu-Motru. În apărarea valorii silogismului”, „Logică și interpretare în viziunea lui Mihail Dragomirescu”, „Din nou în apărarea silogismului. Pompiliu Eliade”, „Ion Popescu. La limita între logică și psihologie”, „Logica morbidă la Nicolae Vaschide”, „Logică și gramatică în viziunea lui Lazăr Șăineanu”, „Leonte Moldovan. Teoria inducției logice”, „Cursul de logică al maiorescianului P.P. Negulescu”, „Logica intuitivă la pedagogul Vasile Gr. Borgovan”, „Ioan Manliu. Noțiuni de logică pentru cursul de literatură”.

Florian Roatiș, „Preocupări de logică la contemporanii lui Titu Maiorescu” (2004), în *Pledoarie pentru filosofia românească*, Craiova, Editura Aius PrintEd, 2006, pp. 173–178. [Recenzie a cărții de mai sus].

Viorel Cernica, *Topos-ul formal și istoric al silogisticii*, București, Editura Academiei Române, 2003, pp. 143, 144.

„[...] am putea vorbi chiar de o anume tradiție în cercetarea, la noi, a problemelor de logică clasică. Un punct de răscruce în această direcție îl constituie *Logica* lui Titu Maiorescu, lucrare ce nu-și ia răspunderea de a rezolva original probleme ale logicii clasice, dar care, prezentată, totuși, original, respectând linia clasică a problemelor și soluțiilor, pune laolaltă tradiția românească (începută, poate, cu Dimitrie Cantemir), unele aspecte ale logicii moderne și direcții noi pentru logica românească.”

Melentina Toma, *Erorile de argumentare, în perspectiva unei tipologii semiotice*, Iași, Editura „Ștefan Lupașcu”, 2004, pp. 16, 36–38, 111, 112, 137, 172.

„Este evidentă importanța pe care Titu Maiorescu o acordă sofismelor (sau erorilor) *strict-logice*, sau *formale*, chiar dacă domeniul lor este restrâns la cadrul clasic de logicitate, asigurat de silogism (erorile de argumentare fiind considerate în afara logicii)” (p. 38).

Titu Maiorescu, *Opere filosofice, îngrijirea ediției Alexandru Surdu, București, Editura Academiei Române (Scrieri filosofice românești, 1), 2005.*

Cuprinde „scrierile de logică”: *Elemente de logică pentru gimnaziu* (1858), *Prelegeri de logică* (1863), *Logica* (1898) și *Logica și aplicațiile ei* (1881–1881).

Angela Botez, *Un secol de filosofie românească*, București, Editura Academiei Române, 2005.

Menționează doar faptul că „altă lucrare filosofică importantă a lui Maiorescu este *Logica*, reiterând din aprecierile lui Anton Dumitriu și Simion Ghiță (pp. 64, 65).

La fel în *Filosofia românească în dispunere universală*, București, Editura Pro Universitaria, 2013.

Dragan Stoianovici, „Tânărul Eminescu și *Logica* lui Maiorescu”, în *Idei în dialog*, anul II, nr. 1(4) ianuarie 2005, pp. 31–34. În vol. *Din cuprinsul logicii (priviri istorice și critice)*, București, Curtea Veche Publishing, 2014, pp. 143–161.

„Cum se explică totuși, că Maiorescu reproduce pasaje din Mill fără a semna acest lucru în chiar locurile în care o face, așa cum se procedează în mod normal într-un asemenea caz? [...] Cea mai plauzibilă explicație mi se pare a fi una cum se poate mai banală. Pesemne că

Maiorescu avea scrise undeva de mâna lui, în traducere, pasajele respective, și altele, fără mențiunea că sunt din Mill, și se folosea de ele, în anumiți ani, la prelegerile pe care le-a ținut la Iași. [...] Iar scriind manualul din 1876, despre care vorbim și care era un rezumat al prelegerilor pe care le ținea, va fi apelat pesemne la aceste materiale manuscrise, fără a-și mai aminti sau a mai controla care dintre ele cuprind formulări proprii și care constituie extrase din alți autori.

Activitățile didactice, cum bine se știe, n-au fost pentru el niciodată îndeletnicirea exclusivă, iar în vremea de care vorbim, cea mai mare parte din timp i-o ocupau cele politice și avocatura, preocupările mondene fiind și ele numeroase. Redactarea manualului de logică a fost, așadar, doar una – și nu cea mai importantă și pasionantă – dintre îndeletnicirile sale de atunci, încât oarecare neglijențe în scrierea lui n-ar avea de ce să ne mire” (pp. 150, 151)

„[...] Maiorescu, în perioada în care și-a elaborat manualul, nu avea nicidecum ca pasiune dominantă logica și nu e de crezut că stătea să mediteze temeinic la eventuale curențe din edificiul acesteia, așa cum se înfățișa el atunci, și la ameliorări ce s-ar fi putut aduce. [...] Pe tărâmul logicii, Maiorescu nu a fost nicidecum un cercetător (cum, de altfel, n-a fost la noi nici altcineva înaintea încercărilor din tinerețe ale lui Ion Petrovici, de la începutul secolului XX) (p. 156, ed. 2014).

Viorel Iulian Tănase, „Logica lui Titu Maiorescu”, în *Istoria logicii românești*, coord. Alexandru Surdu și Dragoș Popescu, București, Editura Tehnică, 2006, pp. 53–103.

Prezintă: „Concepția despre logică a lui Titu Maiorescu” („Date biografice și evoluția profesională”, „Influența inițială herbartiană în *Elemente de logică pentru gimnazii* (1858)”, „Alte influențe herbartiene în perioada 1857–1858”, „Influențe logico-filosofice în lucrările *Relația* (1859) și *Considerațiuni filosofice* (1860)”, „Prelegerile de logică și *Logica* (1876), „Aplicațiile logicii (1880–1881) și *Metodologia* (1887)”, „Aprecierile și caracterizarea Logicii lui Maiorescu”) și „Semnificația și importanța Logicii lui Maiorescu” („Precizări despre semnificația dată de Maiorescu Logicii sale”, „Primele ecouri și dispute în legătură cu *Logica* lui Maiorescu”, „Aprecieri ulterioare asupra Logicii lui Maiorescu”, „Investigațiile lui Iosif Brucăr”, „Amendamente la aprecierile lui Anton Dumitriu”, „Impunerea Logicii lui Maiorescu în contextul gândirii teoretice românești”).

Aurel M. Cazacu, *O paradigmă a inteligenței românești: logica lui Titu Maiorescu*, București, Editura Academiei Române, 2007. Trad. în limba spaniolă: Aurel M. Cazacu, *Una paradigma de la Inteligencia rumana. La lógica de Titu Maiorescu*, Madrid/London/New York, Niram Art, 2014.

Obiectivele lucrării (prezentate de autor în „argument”-ul de la începutul lucrării): clarificarea discuțiilor în jurul surselor de informare a „liceanului instruit la Theresianum”, „circumscrierea cu mai mare acuratețe documentară a acelor influențe logico-filosofice care reliefează «metamorfozele» suferite de ulterioarele studii, prelegeri și însemnări maioresciene până la ediția a V-a a manualului de *Logică* (1898)”, „extinsa documentare și analiză comparativă întreprinsă asupra prelegerilor publice de logică ținute de Maiorescu la Universitatea din București între anii 1880 și 1881, cunoscute sub numele de *Logica și aplicațiile ei*”, punctarea primelor dispute în jurul valorii manualului de *Logică* (polemica Zotu – Eminescu – Slavici și „prima recenzie favorabilă” realizată de psiho-pedagogul Ștefan Velovan), „analiza sistematică și comparativă a diferitelor grade de influență exercitată de logica maioresciană asupra creației contemporanilor”, „valorificarea critică” și „într-o manieră sistematică” a „11 interpretări semnificative ale operei maioresciene” („primele analize nepărtinitoare”, aparținând lui D. Ioanițescu, Marin Ștefănescu, Mircea Florian și Nicolae Bagdasar urmat de „un grupaj al interpretărilor de referință” reprezentat de exegezele lui Iosif Brucăr, Anton Dumitriu și Alexandru Surdu, la se

adaugă „opiniile” exprimate de Simion Ghiță, Maria Cornelia Bârliba, Constantin Sălăvăstru și Viorel Iulian Tănase, propunerea unei noi paradigme interpretative „în vederea decodificării valorii și originalității logicii maioresciene”.

Alexandru Dobrescu, *Corsarii minții. Istoria ilustrată a plagiatului la români*, Iași, Emolis, 2007, pp. 276–306.

Reproduce din ziarele timpului, polemica dintre George Zotu și Mihai Eminescu, încheiată prin articolul lui Ioan Slavici, în jurul *Logicii* lui Titu Maiorescu.

Viorel Vizureanu, „Câteva observații cu privire la «direcția Maiorescu» în cultura română, cu referire specială la semnificația logicii”, în *Omagiu Academicianului Alexandru Surdu*, ed. îngrijită de Ștefan Dominic Georgescu și Dragoș Popescu, București, Paideia, 2008, pp. 265–281. O variantă „modificată și augmentată substanțial”, cu titlul „Semnificații pedagogice și culturale ale logicii maioresciene”, a apărut în vol. *Structura universității, structura cunoașterii*, ed. Romulus Brâncoveanu, București, Editura Universității București, 2008, pp. 85–101; reluată în: *Cercetări filosofico-psihologice*, anul VII, nr. 2, 2015, pp. 15–31.

„[...] demersul logic al lui Titu Maiorescu este important din cel puțin trei perspective: este vorba, pe de o parte, de semnificația aparte, capitală pe care o are manualul său de logică pentru fixarea unei terminologii de specialitate în spațiul gândirii românești; ar fi de reflectat apoi asupra faptului că toate scrierile maioresciene de logică se circumscriu unui unic tip, corespunzător unui stadiu de dezvoltare a culturii române; ne gândim, în fine, la rolul jucat de strădaniile sale în orizontul logicii pentru întregul edificiu și pentru ceea ce s-ar putea numi direcția culturii române moderne”.

Petru Ioan, *Coordonate ale filosofiei ieșene, pe parcursul a trei jubilee*, Iași, Editura „Ștefan Lupașcu”, 2010, pp. 380, 381.

Sunt prezentate edițiile scrierilor de logică ale lui Titu Maiorescu și Tabla de materii a manualului de *Logică*, ed. a 6-a (1913).

Comemorare Titu Maiorescu. Un secol de la moarte (1917–2017), vol. I: Opera filosofică, ed. a 2-a, îngrijită de Alexandru Surdu, București, Editura Academiei Române, 2017.

Cuprinde (dintre lucrările citate mai sus): *Relația* (1859) și „scrierile de logică”: *Elemente de logică pentru gimnazii* (1858), *Prelegeri de logică* (1863), *Logica* (1898), *Logica și aplicațiile ei* (1880–1881).

Comemorare Titu Maiorescu. Un secol de la moarte (1917–2017), vol. 2: Studii despre filosofia lui Titu Maiorescu, coord. Alexandru Surdu, ed. îngrijită de Mona Mamulea, București, Editura Academiei Române, 2017

Cuprinde (dintre articolele citate mai sus): Mihai Eminescu: „O recenziune”, „Observațiuni critice”, „Încă o dată recenziunea logicei lui Maiorescu”; Ioan Slavici: „Bietul Dr. Zotu”; Ion Petrovici: „Titu Maiorescu”; Mircea Florian: „Începuturile filosofice ale lui T. Maiorescu”; Mircea Djuvara: „Titu Maiorescu, profesor de filosofie”; Alexandru Surdu: „Metamorfoza logicii lui Maiorescu”; Viorel Vizureanu: „Semnificații pedagogice și culturale ale logicii maioresciene”.

TITUS LATES